

5. Декларация основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотреблений властью правами человека // Организация Объединенных Наций. – Н.-Й., 1989. – С. 298 – 301.

6. Європейська конвенція щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_319

7. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (85) 11 від 28 червня 1985 державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.hri.ru>

8. Директива Ради Європейського Союзу про компенсацію жертвам злочинів 2004/80/ЄС, прийнята 29 квітня 2004. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_es_en.htm

9. Орлов М. Кримінально-процесуальні гарантії відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином // Право України. – 2004. – №5. – С. 68 – 71.

УДК 343.13 : 341.49 (477)

Підгородинська А.В.,
канд. юрид. наук, доцент
кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ СУДОВИМИ УСТАНОВАМИ

В статті розглянуто актуальні питання співробітництва України з міжнародними судовими установами в рамках кримінального процесу. Проаналізовано поняття «міжнародний судовий орган», «міжнародна судова установа», «міжнародний трибунал», «міжнародний суд», на підставі чого зроблено висновок про відсутність суттєвих відмінностей, з кримінально-процесуальної точки зору, (які мають місце з позицій міжнародного права) між ними та про те, що всі ці органи

виступають елементами системи міжнародної кримінальної юстиції (або правосуддя). Крім того, пропонується використовувати в кримінальному процесі загальне поняття «міжнародна судова установа», під яким доцільно розуміти судовий або інший орган, наділений аналогічними повноваженнями на здійснення кримінального провадження (правосуддя), створений на підставі міжнародного договору або рішенням міжнародної організації (членом якої є Україна), згоду на юрисдикційність якого надано Україною у встановленому порядку. Пропонується розробити та прийняти спеціальний Закон України, спрямований на врегулювання процесуального порядку співробітництва з міжнародними судовими установами (в тому числі й Міжнародним кримінальним судом) з метою забезпечення реалізації норм відповідних міжнародних договорів. Особливого значення необхідність і доцільність такого нормативно-правового акту набуває в контексті визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду без ратифікації Римського статуту.

Ключові слова: міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні, міжнародне правосуддя, міжнародні судові установи, міжнародні трибунали, міжнародний кримінальний процес, Міжнародний кримінальний суд, міжнародна юстиція, виконання вироку, передача осіб, видача осіб.

В статье рассмотрены актуальные вопросы сотрудничества Украины с международными судебными учреждениями в пределах уголовного процесса. Проанализированы понятия «международный судебный орган», «международное судебное учреждение», «международный трибунал», «международный суд», на основании чего сделан вывод об отсутствии существенных отличий для применения этих терминов в уголовном процессе (несмотря на то, что они имеют место с точки зрения международного права), а также о том, что все эти органы являются элементами системы международной уголовной юстиции (правосудия). Кроме того, предлагается использовать в уголовно-процессуальной сфере собирательное понятие «международное судебное учреждение», под которым

целесообразно понимать судебный или иной орган, наделенный аналогичными полномочиями на осуществление уголовного производства (правосудия), созданный на основании международного договора или решением международной организации (членом которой является Украина), согласие на юрисдикционность которого дано в установленном законодательством Украины порядке. Предлагается разработать и принять специальный Закон Украины, который бы определял процессуальный порядок сотрудничества Украины с международными судебными учреждениями (в том числе и с Международным уголовным судом), для обеспечения реализации принятых по договорам обязательств. Особое значение приобретает наличие такого нормативно-правового акта в контексте признания Украиной юрисдикции Международного уголовного суда без ратификации Римского статута.

Ключевые слова: международное сотрудничество в уголовном производстве, международное правосудие, международные судебные учреждения, международный уголовный процесс, международная юстиция, исполнение приговора, передача ли, выдача лиц.

The article considers topical issues of cooperation between Ukraine and international judicial institutions in the framework of criminal proceedings. Analyzed the concept of "international judicial body" , "international judicial institution", "the international Tribunal", "the international court of justice" and it was concluded that there weren't any significant differences, from criminal procedure perspective (which take place from the standpoint of international law), and that all bodies are elements of the system of international criminal justice (or justice). In addition, it is proposed to use in criminal process the General notion of "international judicial institutions" - court or other body which has similar powers for the implementation of the criminal justice, established under the international Treaty or decision of an international organization (which member is Ukraine), the consent to which jurisdiction provided by Ukraine in the established order. It is proposed to develop an a adopt special Law of Ukraine, which will

regulate the procedure of cooperation with international judicial institutions(also with International Criminal Court) to enforce the provisions of the relevant international treaties.

Keywords: international cooperation in criminal proceedings, international justice, international judicial institutions, international tribunals, international criminal process, international criminal court, international justice, the sentence, transfer of persons, surrender of persons.

Постановка проблеми. Україна на теперішній час являється активною учасницею міжнародних договорів в сфері міжнародного співробітництва у кримінальному процесі, однак співробітництво, як правило стосується таких процесуальних форм, як правова допомога (у вузькому сенсі), передача кримінального переслідування, екстрадиція правопорушників, передача засуджених осіб, а також визнання вироків іноземних судів. Вперше в Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р. знайшли свій прояв зобов'язання України по реалізації норм міжнародних договорів на національному рівні щодо співробітництва при передачі засуджених осіб, визнанні та виконанні вироків судів іноземних держав, а також вироків судів міжнародних судових установ. Взаємодія держав і т.зв. "міжнародних кримінальних судових установ" є одним із актуальних напрямів взаємодії між державами, що обумовлено посиленням ролі останніх в забезпеченні планетарного правопорядку засобами міжнародного кримінального права та відсутності у держав ефективних механізмів боротьби з масовими порушеннями основоположних прав і свобод людини на національних рівнях або небажанням держав забезпечувати діяльність таких механізмів [1, с. 3]. Особливістю наукових досліджень міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, зокрема і з міжнародними судовими установами, є полігалузовість об'єкта, який предметно вивчається і наукою міжнародного права, і кримінального права, і кримінального процесу, і кримінологією.

Аналіз дослідження даної проблеми. Слід вказати, що зазначеним питанням присвячено роботи здебільшого вчених-міжнародників, однак все більше взаємодія в міжнародними

судовими установами межах кримінального процесу вивчається процесуалістами, оскільки регламентація останнього здійснюється кримінальним процесуальним законодавством (до якого, відповідно до КПК України, відносяться й міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України). Серед таких учених можна назвати П.Н. Бірюкова, І.П. Бліщенко, І.М. Бондарева, О.Г. Волеводза, С.А. Грицаєва, Н.В. Дрьоміну, О.В. Касинюк, М.І. Костенка, І.С. Марусіна, В.П. Пилипенка, М.Г. Михайлова, І.В. Фісенка та ін. Найбільшого розвитку набули дослідження в державах т.зв. «далекого зарубіжжя». Розробка окремих питань співробітництва України з міжнародними судовими установами саме в межах кримінального процесу становить на сьогодні особливу актуальність, оскільки поглибленого вивчення потребують окремі питання останнього, зокрема, та процесуальний порядок такого співробітництва, уточнення термінології, забезпечення прав осіб, яких можуть стосуватися міжнародні запиту тощо.

Метою даної статті є визначення поняття «міжнародна судова установа», а також структурних її елементів, розгляд питання про юрисдикцію таких установ, а також окремих питань процесуального порядку співробітництва.

Вклад основного матеріалу. Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України в ст. 614 передбачив, що визнання та виконання в Україні вироків міжнародних судових установ, а також прийняття осіб, засуджених такими судами до позбавлення волі, здійснюється згідно з правилами КПК на підставі міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Тобто можна зробити висновок що, законодавчо існує можливість співробітництва з міжнародними судовими установами, однак виключно шляхом визнання та виконання вироків таких установ, а також прийняття осіб, які засуджені останніми. Безперечно, включення такої норми – крок вперед, однак ефективна реалізація ст. 614 КПК залишається під питанням. Перша проблема, з якою стикаємося, – невизначеність поняття «міжнародна судова установа». У законодавстві України є визначення іноземного (міжнародного) юрисдикційного органу, під яким розуміється

міжнародний судовий, міжнародний арбітражний орган, згода на здійснення юрисдикції яким щодо України надана відповідно до укладеного належним чином міжнародного договору України або в інший спосіб згідно із законами України, а також судовий, арбітражний орган іноземної держави (ст. 1 Порядку здійснення захисту прав та інтересів України під час розгляду справ у закордонних юрисдикційних органах, затвердженого Указом Президента України № 0581 від 25.06.2002 р. [2]). Наступне питання – відсутність сталої термінології при найменуванні системи органів кримінальної юстиції, зокрема, співвідношення понять «судова установа» та «судовий орган». Відповідь на це питання залишається поза законодавчим визначенням і потребує звернення до науки міжнародного права. В літературі зустрічаються різні найменування судів міжнародної кримінальної юстиції: «міжнародні судові органи», «міжнародні суди», «міжнародні судові установи», «міжнародні трибунали».

Розподіл системи органів міжнародного кримінального правосуддя на судові органи і установи авторами не обґрунтовується. Характеризуючи систему міжнародного правосуддя автори, як правило, не розрізняють за будь-якою принциповою ознакою останні (наприклад, І.С. Марусін всі міжнародні суди, окрім арбітражних, відносить до міжнародних судових установ). Термін «міжнародна судова установа» використовує Ентін М.Л. і відносить до них міжнародні судові органи загальної компетенції, суди з прав людини, суди інтеграційних об'єднань, квазіюрисдикційні органи міжнародних організацій [3, с. 8]. Автор зазначає, що не існує однієї загально визнаної класифікації, однак слід відокремлювати міжнародні судові установи спеціальної компетенції (кримінальні суди, зокрема і трибунали, наприклад, Нюрнберзький та Токійський трибунали, Міжнародний трибунал по колишній Югославії) та міжнародні судові установи універсального типу, до приймають до розгляду по суті різні види спорів (наприклад, Суд ЄС). Тобто принципової різниці між вищевказаними термінами автор не вбачає.

Марусін І.С. зазначає, що «міжнародні судові установи, стороною розгляду в яких вправі виступати фізичні особи, являються органами міжнародних міждержавних організацій,

які можуть бути допоміжним органом (тобто не передбаченим установчим договором даної організації, а створеним в процесі функціонування нею самою – Міжнародний трибунал по Руанді); головним органом, тобто одним з керівних органів даної організації, як визначено в установчому договорі (Суд Андського Співтовариства); основним органом, для здійснення функцій якого й було створено дану організацію (Міжнародний кримінальний суд, Спеціальний Суд по Сьєрра – Леоне. Проміжне значення віддається судам з прав людини (Європейському та Міжамериканському [1, с. 9].

Щодо розмежування понять «міжнародний судовий орган» та «міжнародна судова установа», в літературі зазначається, що вони термінологічно в різних галузях права відрізняються. Наприклад, в кримінальному процесуальному праві орган – це збірне поняття, що означає або установу, або посадову особу, яка уповноважена здійснювати кримінальну процесуальну або іншу діяльність. Установа в даному випадку означає конкретну організацію, яка буде займатися такою діяльністю [4].

В своєму дослідженні Васякіна О.В., провівши аналіз із внутрішньодержавним правом, робить висновок, що поняття «міжнародний судовий орган» є загальним для всіх міжнародних судових установ чи інших організацій, що забезпечують діяльність міжнародних судів [5, с. 88].

Що стосується відповіді на питання, чи відносяться міжнародні трибунали до міжнародних судових установ, то також одностайності у цьому немає. Так, деякі автори (Волеводз О.Г., Решетов Ю.А.) не розрізняють останні, відносячи до органів кримінального правосуддя – суди (незалежно від конкретного найменування), які спеціально створено для його відправлення у справах про міжнародні злочини або спеціально наділені юрисдикцією для цього [6, с. 303; 7, с. 125]. До таких судів автори відносять і трибунали *ad hoc*. В юридичному словнику суд визначається як орган, що здійснює правосуддя, під трибуналом же розуміється той же суд, наділений спеціальною компетенцією. Така спеціальна компетенція виділяється оскільки трибунали носять тимчасовий характер, діють на відповідній території і виключно в межах представленої юрисдикції.

Деякими авторами пропонується виокремлення характеристик, за допомогою яких міжнародні судові установи відмежовуються від інших форм взаємодії держав при вирішенні спорів (Марусін І.П), зокрема: 1) вони мають право виносити обов'язкові рішення для учасників спору, в тому числі і держав; 2) створення і діяльність таких установ здійснюється відповідно до норм міжнародного договору (спеціального) або за рішенням відповідної міжнародної організації і не підпадає під юрисдикцію жодної держави; 3) формують та виражають власну, а не узгоджену позицію засновників; 4) основою їх діяльності та винесення рішень є норми міжнародного права, як матеріального, так і процесуального [1, с. 9]. Вважаємо, що такі ознаки мають значення і для сфери кримінального процесу, оскільки від деяких характеристик на пряму залежить, наприклад, можливість виконання вироку міжнародної судової установи на території України, з огляду на те, що є підставою створення. Зокрема, якщо міжнародна судова установа створена рішенням головного органу або організації (наприклад Міжнародний трибунал по колишній Югославії створено на підставі рішення Ради Безпеки ООН), а держава є її членом (наприклад, членство в ООН, відповідно до ст. 2 Статуту ООН, зобов'язує добросовісно виконувати прийняті зобов'язання), то й держава має виконати винесений таким трибуналом вирок.

Для того, щоб міжнародна судова установа мала можливість реалізовувати свої повноваження на власній території і таким чином досягти мети створення в цілому, вона повинна діяти в межах передбаченої юрисдикції.

Юрисдикція – це категорія і національного, і міжнародного права. У міжнародному праві вона відображає два аспекти владного прийняття рішень: перший належить до утворення норм, що регулюють громадський порядок, а другий – до виконання цих норм [8, с. 197]. Кожна держава має право регулювати громадську поведінку в межах своєї території та поза нею у разі, якщо така поведінка стосується внутрішніх інтересів даної держави. Право держави наказувати правила поведінки на власній території є невід'ємним аспектом здійснення державного суверенітету. Таким чином проявляється й тісний зв'язок між суверенітетом та юрисдикцією [9].

Важливо розуміти, що міжнародна судова установа повинна мати юрисдикцію на здійснення правосуддя саме в межах кримінального провадження, тобто кримінальну юрисдикцію щодо певної категорії злочинів. Юрисдикційний режим міжнародних кримінальних установ, зазначає Н.В. Дрьоміна, має відповідати вимогам легітимності, цілісності та єдності. При всій різноманітності можливих модифікацій, міжнародна кримінальна юрисдикція може бути двох типів: договірна (мультинаціональна) та загальнообов'язкова. Остання є примусовим заходом, здійснюваним іменем «світового співтовариства», внаслідок чого припускає можливість обмеження суверенітету держав без їхньої згоди, договірна – заснована на явно вираженій згоді держав на об'єднання своїх юрисдикційних повноважень і допускає поступку частини своєї юрисдикції [10, с. 186].

Міжнародні судові органи здійснюють свою юрисдикцію на тій же території, що й національні суди, тому важливо розмежовувати її. Як зазначає І.П. Марусін, міжнародні кримінальні судові установи здійснюють паралельну юрисдикцію з внутрішньодержавними судами. В Статуті Міжнародного кримінального суду закріплено принцип компліментарності (додатковості), однак це не означає, що Суд здійснює переслідування тих злочинів, на які вкажуть держави-учасники, а свідчить про те, що Суд не ставить за мету переслідувати всі міжнародні злочини та розділяє це завдання з країнами-учасниками [1, с. 10].

При вирішенні компетентними органами питань, пов'язаних із здійсненням співробітництва з міжнародними судовими установами, в тому числі і шляхом визнання та виконання вироків таких установ або інших рішень, можна казати про дію принципу «поступки частиною суверенітету», суть якого полягає в тому, що держава або міжнародна судова установа, яка звертається за правовою допомогою, передає запитуваній державі кримінальну юрисдикцію або її частину щодо розслідування, судового розгляду кримінальної справи або виконання рішення суду. У таких випадках держава поступається частиною суверенного права розслідувати злочини, здійснені на її території або проти її інтересів, та

карати винних. Таким чином, запитуючи необхідну форму співробітництва, запитуюча держава на добровільній основі надає міжнародній судовій установі власні повноваження, зокрема, щодо визнання (сфера судової або виконавчої юрисдикції) та виконання (сфера виконавчої юрисдикції) рішень останніх і таким чином добровільно поступається частиною суверенітету.

Проаналізувавши все вищевикладене, пропонуємо вважати поняття «міжнародна судова установа» загальним для всіх раніше зазначених понять, оскільки принципових відмінностей з точки зору кримінального процесу поняття не несуть, останні мають місце лише з позицій міжнародного права (наявність або відсутність міжнародної правосуб'єктності, підстав та порядку створення тощо). Принципово важливим виявляється те, що Україною має бути визнана юрисдикція такої міжнародної судової установи відповідно до норм чинного законодавства.

Під міжнародною судовою установою пропонуємо розуміти судовий або інший орган, наділений аналогічними повноваженнями на здійснення кримінального провадження, створений на підставі міжнародного договору або рішенням міжнародної організації, членом якої є Україна, згода на юрисдикційність якого надана Україною у встановленому порядку.

Особливої актуальності питання співробітництва з міжнародними судовими установами набуває сьогодні. Оскільки 8 вересня 2015 року Україна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (МКС) щодо злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Міністерством закордонних справ України було передано відповідну заяву Секретарю МКС. Відповідно до заяви, Україна визнає юрисдикцію МКС щодо всіх злочинів, скоєних на її території з початку військової агресії РФ проти України (з 21.11.13 р. по 22.02.14 р.). Слід зазначити, що Україна не ратифікувала установчий документ МКС – Римський статут, однак положення цього договору дозволяють державі, що не є членом Статуту, визнавати юрисдикцію Суду і активно, всесторонньо здійснювати співпрацю в кримінальній процесуальній сфері (ГЛ. IX Статуту), зокрема в проведенні ним вивчення переданої на його розгляд ситуації, у подальшому

можливого розслідуванні злочинів, які підпадатимуть під юрисдикцію МКС і здійсненні кримінального переслідування за ці злочини. В контексті набутих зобов'язань щодо активного співробітництва з МКС вважаємо за необхідне розробити дієвий механізм реалізації останніх на національному рівні, зокрема, шляхом прийняття спеціального закону про співробітництво з міжнародними судовими установами, в тому числі і з постійно діючим Міжнародним кримінальним судом Світова практика успішно йде таким шляхом, прикладом чого можуть виступати відповідні закони про співробітництво, прийняті Грузією, Швейцарською Конфедерацією, Великобританією.

При цьому чіткої регламентації мають набути поняття, що використовуються у розумінні закону; принципи, на підставі яких здійснюватиметься співробітництво; підстави (наявність міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України у встановленому порядку, або за його відсутності – принцип взаємності), приводи (міжнародний запит) та обсяг співробітництва; визначення уповноважених та компетентних органів та їх повноважень; підстави для відмови у виконанні запиту; гарантії реалізації процесуальних прав особами, яких стосується міжнародний запит і права яких можуть бути обмежено; можливість оскарження рішень уповноважених та компетентних органів щодо прийнятих ними рішень по міжнародному запиту; особливості реалізації окремих форм міжнародного співробітництва, зокрема, видачі для притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності, передачі або надання правової допомоги різних видів; питання розподілу витрат, пов'язаних з таким співробітництвом.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши вищевказані позиції, а також законодавчі приписи, можна зробити висновок, що в Україні є певні законодавчі передумови для здійснення співробітництва з міжнародними судовими установами. А міжнародні судові установи є збірним поняттям, яке включає всі органи міжнародної кримінальної юстиції, в тому числі й трибунали, а також постійно діючий Міжнародний кримінальний суд. Пропонуємо під міжнародною судовою установою розуміти судовий або інший орган, наділений аналогічними повноваженнями на здійснення кримінального

провадження, створений на підставі міжнародного договору або рішенням міжнародної організації, членом якої є Україна, згода на юрисдикційність якого надана Україною у встановленому порядку. При цьому для повноцінної співпраці необхідним є розробка механізму реалізації міжнародних зобов'язань на національному рівні шляхом прийняття окремого закону, в якому регламентуватиметься процесуальний порядок здійснення вищевказаного співробітництва.

Література:

1. Марусин И.С. Международные уголовные судебные учреждения: судостроительство и судопроизводство. – СПб. : Издательский Дом СПб. гос. университета. Изд-во юрид. фак-та С.-Петербур. гос. унив-та, 2004. – 224 с.
2. У ст. : Пашковський. М.І. Концепція міжнародного співробітництва з кримінально-процесуальних питань / М.І. Пашковський // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Вип. 27. – О. : Юрид. л-ра. – 2006. – С. 15 – 19.
3. Энтин М.Л. Международные судебные органы: вклад в обеспечение международной стабильности, законности и сотрудничества : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – М., 1993. – 54 с.
4. Гуценко К.Ф., Ковалев М.А. Правоохранительные органы : учебник для юридических вузов и факультетов. Изд. 5-е, перераб. и доп. / Под ред. К.Ф. Гуценко. – М. : Изд-во «Зерцало», 2000. – 400 с.
5. Васякина Е.В. Эволюция международных уголовных трибуналов (1945-1994 гг) : дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.10. – М., 2014. – 193 с.
6. Волеводз А.Г. Современная система международной уголовной юстиции : понятие, правовые основы, структура и признаки / А.Г. Волеводз // Международное уголовное правосудие : современные проблемы. – М. : Инст-т права и публичной политики, 2009. – С. 303 – 323
7. Решетов Ю.А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности. – М. : Международные отношения, 1983. – 224 с.
8. Blakesley C.L. Terrorism, Drugs, International Law and Protection of Human liberty. – New York. – 1992. – 350 p.
9. Bassiuni C. International Extradition and World Public Order. – N.Y. : Oceana publication inc. – 1974. – 268 с.
10. Дрьоміна Н.В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : монографія / Н.В. Дрьоміна. – О. : Фенікс. – 233 с.